

priporočil za odločevalce?

V Sloveniji trenutno poteka proces razprave o Strategiji razvoja Slovenije. Poleg tega smo že dolgo časa, tako v Sloveniji, kot v svetu, sredi različnih kriz, od finančnih, do moralnih, ki same po sebi zahtevajo, da se ustavimo in premislimo, kako naprej.

Focus, društvo za sonaraven razvoj, je v letu 2011 izvajalo projekt Dovolj!, katerega namen je bil spodbujati razpravo o različnih možnostih razvoja ter razumevanju koncepta blaginje in rasti med strokovnjaki, odločevalci in zainteresirano javnostjo. V okviru projekta so potekale tri manjše razprave v Kopru, Maribru in Ljubljani. Na teh razpravah so svoje poglede soočili strokovnjaki za različne teme, ki jih obravnava projekt. Vzporedno je potekala spletna razprava na <http://www.evropske-razprave.si/forum/50.html>, kjer so ljudje lahko podali svoje odgovore na vprašanja oz. stališče do različnih tem. Konec razprave je predstavljala razprava 'Dovolj količine, več kakovosti', kjer so svoje poglede do razvojnih izzivov Slovenije soočili najprej strokovnjaki, nato pa še politične stranke.

Da bi povzeli del razprav, ki so potekale v okviru projekta, smo pripravili pričujoča priporočila za odločevalce. Zavedamo se, da se odločevalci pogosto utaplajo v množici priporočil, zato upamo, da je priporočil, povzetih iz razprave, ravno dovolj. Upamo tudi, da bodo pričujoča priporočila ponudila zamisli za možne razvojne strategije Slovenije.

Zakaj razpravljati o drugačnih poteh razvoja?

Razvoj je človeštvo, oz. vsaj del človeštva, pripeljal do boljšega življenja in izobilja. Včasih smo razvoj razumeli in merili skozi različne kazalce (npr. povečanje pismenosti ali izboljšanje položaja delavcev), danes pa se razvoj v glavnem meri skozi rast BDP. Vse več različnih akterjev ugotavlja, da rast BDP kot glavni politični cilj našega razvoja ni primeren, saj odpira številne probleme in zmanjšuje kakovost življenja.

Trošimo vse več in vse hitreje, ne samo dobrin, temveč tudi ljudi. Potrošnja je postala naš življenjski cilj, a zadovoljstva nam ni prinesla. Zaradi prekomerne potrošnje smo ljudje prebili že kar nekaj omejitev, ki nam jih postavljata okolje in družba. Počasi prihaja na dan ugotovitev, tako med znanstveniki, kot med civilno družbo, da nenehna rast gospodarstva, ki temelji na vse hitrejši proizvodnji in potrošnji dobrin, na omejenem planetu ni mogoča.

Ali še kdo razmišlja o drugačnem razvoju?

Morda deluje, kot da odpiramo tabuje, ker se sredi krize pogovarjamo o tem, ali je nenehna gospodarska rast res najboljši recept, vendar to temo že dolgo časa odpirajo številni različni akterji. Francoski predsednik Sarkozy je skupaj z nobelovim nagrajencem, ekonomistom Josephom Stiglitzem, ugotovil, da je blaginja brez rasti mogoča. Ekonomski svetovalec britanske vlade, profesor Tim Jackson v svoji knjigi Prosperity without growth (Blaginja brez rasti) ugotavlja isto¹. EU v okviru 7. raziskovalnega programa spodbuja projekte, ki raziskujejo posledice zmanjšanja potrošnje na gospodarsko rast. Že nekaj let se razvijajo civilna gibanja, ki zahtevajo razpravo o drugačnem razvoju. Nedavni in še vedno trajajoči protesti po vsem svetu nosijo v svojem bistvu probleme, ki izvirajo iz zahteve po nenehni gospodarski rasti: neenakomerno delitev dohodkov, brezposelnost, onesnaženje, družbeno segregacijo, stres, potrošništvo itd.

Kakšen je 'drugačen' razvoj?

Vsak od nas si želi kakovostno življenje, vendar pa se danes percepcija koncepta kakovostnega življenja med ljudmi precej razlikuje. Kar za nekatere pomeni kakovostno življenje, za druge pomeni nazadovanje in

¹ Kanadski profesor Peter Viktor je šel celo tako daleč, da je v modelu gospodarstva Kanade ključne parametre – potrošnja, produktivnost, prebivalstvo – nastavil na stagnacijo in pogledal, kaj se zgodi. Skrajšal je delovni teden, povišal obdavčenje premožnih in socialne transferje za revnejše ter obdavčil rabo naravnih virov. Rezultat? Po dveh desetletjih stagnacije je brezposelnost padla na 4 %, življenjski standard se je povečal, onesnaženje se je zmanjšalo, gospodarstvo pa je doseglo stanje dinamičnega ravnovesja.

slabšanje kakovosti življenja, saj se majhnemu delu ljudi kakovost življenja izboljšuje, medtem ko se velikemu delu ljudi zaradi tega kakovost življenja slabša. Vrednote vseh nas so različne, kakor tudi naše navade in življenjski slogi, zato je težko v razmislek ponuditi en recept, ki bo vsem nam pisan na kožo. Recepte moramo oblikovati skupaj in zato smo v okviru projekta Dovolj! skozi razpravo skušali opredeliti nekaj sestavin 'drugačnega' razvoja.

'Drugačen' razvoj mora omogočati kakovostno življenje, enakost, zadovoljstvo in pravičnost, obenem pa ostati znotraj družbenih in okoljskih meja. Razprave so pokazale, da različni akterji naslednje komponente izpostavljajo kot ključne za prihodnji razvoj Slovenije:

Samooskrba

Samooskrba je identificirana kot zelo pomemben element prihodnjega razvoja Slovenije. Samooskrba je predvsem samooskrba na lokalni ravni, kar pomeni, da moramo okrepiti lokalne skupnosti in jih spodbuditi k angažiranju. Spodbude so lahko v obliki pomoči projektom na lokalni ravni.

Samooskrba se v prvi vrsti pojavlja v zvezi s prehrano, torej prehranska samooskrba. V tem smislu je pomembno spodbujanje pridelovanja hrane, ne samo na tradicionalnih kmetijah, temveč predvsem na ekoloških kmetijah in v vrtovih. Pomembna je vzpostavitev distribucijskih kanalov za lokalno pridelano hrano. V drugi vrsti se govori o energetske samozadostnosti. Izkoriščanje lokalno razpoložljivih obnovljivih virov energije, predvsem lesa, hidroenergije, energije sonca in geotermije je pomemben vir energetske neodvisnosti. Vodna samozadostnost je izpostavljena kot pomembna tema, razen tega pa se izpostavlja, da je potrebno iskati samooskrbo tudi na številnih drugih področjih. Potrebno je razvijati lokalna podjetja, ki prispevajo k samooskrbi, obenem pa so bistveno bolj družbeno odgovorna.

Samooskrba je pomembna tudi iz vidika povečanja varnosti in povezanosti. Naložba v stvari, ki omogočajo življenje, kot so varno bivališče, zemlja, znanja in spretnosti za vsakdanje življenje, proizvodnja energije iz obnovljivih virov energije, proizvodnja lastne hrane, shranjevanje vode ipd. je pomemben element varnosti. Varnost pa je tudi v združevanju in povezovanju, ki ju omogoča lokalna samooskrba.

Zaposlenost

Čeprav se izpostavlja predvsem pomen nastajanja delovnih mest, je potrebno poudariti, da je zaposlenost bolj bistven element prihodnjega razvoja, kot zgolj delovna mesta, saj gre za zaposlenost tudi izven delovnih mest oz. tradicionalnih načinov zaposlitve. Ker ni vseeno, kakšna so delovna mesta, je pomembno, da so predvsem varna ter omogočajo občutek vključenosti in sodelovanja.

Pomemben potencial prinašajo t.i. zelena delovna mesta, kot so delovna mesta pri energetske učinkoviti prenovi stavb, gradnji nizkoenergetskih stavb, rabi obnovljivih virov energije, javnem prometu, nizkoogljicnih tehnologijah ipd. Velik potencial se skriva tudi v delu v javnem sektorju oz. delu v javno dobro. Tukaj so številna delovna mesta na področju zdravja, šolstva, socialnega varstva. Ocenjuje se, da ima zaposlovanje v javnem sektorju prihodnost.

Da bi lahko vplivali na nastajanje delovnih mest je potrebno ustvarjanje vpliva preko drugih politik, ne pa le preko rasti BDP. Javnofinančna reforma, ki bi davčno razbremenila delo in obremenila naravne vire, bi verjetno predstavljala boljši ukrep za povečanje zaposlovanja. Druga možna politika krajšanje delovnega časa, ki namesto k večjim dohodkom in večji potrošnji pripelje do boljše uravnoveženosti med delom in prostim časom. Prerazporeditev zaposlitve skozi krajši delovni teden lahko naslovi tako problem preobremenjenosti z delom, kot tudi problem brezposelnosti. Trenutni vzorec dela in potrošnje uničuje blagostanje, saj vodi v preobremenjenost, krhanje družbenih vezi in pomanjkanje časa za osebni razvoj. Tretja možna politika je manjši pritisk na nenehno povečevanje produktivnosti. Podobno kot z nenehno rastjo gospodarstev pridemo do različnih omejitev, je tudi nenehno povečevanje produktivnosti omejeno. Pritisk na povečanje učinkovitosti ima kot rezultat stres in vse manj časa za razvoj, razen tega pa ne zagotavlja kakovosti opravljenega dela.

Na splošno je na področju zaposlenosti prišlo na dan jasno sporočilo, da je – v skladu s sporočili iz prejšnjega odstavka – skrajni čas, da vsaj za nekoliko ustavimo konje. Številni udeleženci razprav so ocenili, da je potrebno skozi iskanje več prostega časa (npr. štiri dnevni delovni teden za tiste, ki to želijo) uravnovežiti prezaposlenost in brezposelnost. V razpravah se je jasno odprlo tudi vprašanje renumeracije dela, saj je prevelik razpon med plačami vse bolj nepravičen. Pomembno področje je tudi razprava o univerzalnem temeljnem dohodku (UTD), ki bi lahko razrešil številna vprašanja na področju zaposlovanja in varnosti. Ti vprašanja je potrebno v nadaljnji razpravi o razvoju Slovenije še dodatno osvetliti.

Zelena javnofinančna reforma

Kot rešitev za številne probleme (brezposelnost, prekomerna potrošnja, neučinkovita proizvodnja...) je predstavljena zelena javnofinančna reforma. Seveda pa je potrebno o zeleni javnofinančni reformi govoriti tako na dohodkovni kot odhodkovni strani. Ključne komponente so prerazporeditev davčne obremenitve iz dela na naravne vire, odprava okolju škodljivih subvencij in zeleno javno naročanje.

V tem okviru je pomembno ponotranjiti vse zunanje stroške v ceno izdelkov in storitev, saj brez tega cene ne predstavljajo realnih stroškov in s tem izkrivljajo tržne signale. Vprašanje, ki je pomembno za nadaljnjo razpravo je, kako zagotoviti ponotranjenje stroškov izdelkov (zeleni davki, energetske bilance izdelkov...).

Alternativni kazalci razvoja

Glasno sporočilo razprav je, da BDP ne bi smel biti edini pokazatelj razvoja. Prvi korak je ponovno definirati, kaj za naše družbe pomeni razvoj. Ta razprava mora vključevati videnje ljudi, ne pa kapitala. Naslednji korak je uporabiti kazalce, ki merijo definirani razvoj, ali pa jih razviti. Področje alternativnih kazalcev razvoja je že zelo obsežno, zato se na tem mestu ne želimo spuščati v podrobnosti, vendar pa je glavno to, da izberemo primerne kazalce razvoja glede na to, kako bomo definirali razvoj.

Vse pogosteje se pojavlja razprava o konceptu stabilizacije ali celo nerasti (degrowth), ki je nastal kot odgovor na to, da rast gospodarskega sistema vodi v okoljsko in družbeno katastrofo. Koncept nima splošno sprejete definicije, vendar pa se lahko opiše kot 'zmanjšanje proizvodnje in potrošnje v fizičnem smislu skozi resnično oz. absolutno zmanjšanje, ne pa zgolj skozi povečanje učinkovitosti.² Stabilizacija je področje, ki vsekakor zahteva pozornost v nadaljnjih razpravah.

Politični sistem

Izpostavljeno sporočilo razprav je bilo, da ima parlamentarni politični sistem pomembne pomanjkljivosti, zaradi česar je potrebno začeti razmišljati o prehodu na neposredno demokracijo. Mnenje številnih razpravljalcev je bilo, da potrebujemo politični sistem, kjer bomo imeli direktno glasovanje in tudi možnost odpoklica predstavnikov (po skandinavskem sistemu). Pomembno je iskati izboljšave, ki lahko demokratičen sistem naredijo bolj prilagojen potrebam ljudi, ne pa potrebam kapitala.

Da bi lahko takšen sistem zaživel, moramo vsi postati tudi bolj aktivni državljani. To lahko pomeni vrsto različnih načinov aktiviranja: komuniciranje z izvoljenimi predstavniki, zahtevanje transparentnosti pri odločanju, vplivanje na omejitve moč kapitalskih lobijev...

Trajnostna energetika

Energetski sektor je treba zastaviti popolnoma drugače. Ključna usmeritev mora biti, da do sredine stoletja preidemo na 100 % rabo obnovljivih virov energije, pri čemer moramo rabo energije zmanjšati v absolutnem (varčevanje) in relativnem (učinkovita raba) smislu. Širiti moramo t.i. pametna omrežja, ki omogočajo prehod na obnovljive vire. Tudi promet moramo vključiti v energetiko, ne samo na ravni porabe energije, temveč tudi na ravni ukrepanja za zmanjšanje rabe energije.

Izvažanje elektrike ne sme biti razvojni model Slovenije, kakor tudi ne izvažanje energetskega potratnih izdelkov (npr. aluminija). Razvojni potencial moramo iskati skozi sodelovanje pri razvijanju tehnologij obnovljivih virov in učinkovite rabe energije. Velik pomen je treba dati lesu, tako kot materialu za gradnjo in različne izdelke, kot tudi viru energije (prednostno šele po uporabi za druge stvari).

Zapiranje snovnih poti

Potrebujemo absolutno prekinitve povezave med gospodarsko rastjo in rabo surovin. Evropska Strategija 2020 že kaže spoznanje, da smo zelo revni z naravnimi viri in da moramo to popraviti, če se želimo razvijati. Potrebno je zapirati snovne poti in sicer po konceptu "od zibelke do zibelke". Koncept temelji na naravi in gospodarski sistem bi bilo potrebno zasnovati na ta način. Pritisk na planet je treba zmanjšati tako skozi bolj učinkovito, kot tudi skozi manjšo rabo virov, kar pomeni tudi zmanjšanje potrošnje.

² Kallis, G., 2010. The Degrowth Propositions and Research Questions, Panel during the 2nd international conference on economic degrowth for ecological sustainability and social equity, March 26-29, 2010, Barcelona, Spain

Kako zagotoviti zvezen prehod na drugačen razvoj?

Ključna značilnost prehoda mora biti postopnost, ki mora biti tudi jasno komunicirana. Tako celovitih sprememb ni mogoče narediti čez noč, zato je potrebno narediti jasno strategijo postopnega prehoda. Ker med problemi, s katerimi se soočamo danes, obstajajo globoke povezave, morajo te povezave obstajati tudi v rešitvah. Zato moramo iskati celostne pristope, ne pa le parcialnih.

Ključnega pomena je tudi sodelovanje med različnimi akterji. Danes so nas sicer polna usta sodelovanja, vendar v resnici prevladujejo posamezni interesi, ne iščemo pa skupnih rešitev. V tem trenutku se zaveznštva oblikujejo zaradi nasprotovanja neučinkovitemu in nepravičnemu sistemu, kar je potrebno izkoristiti za razpravo o prihodnjem razvoju. Za dobro razpravo moramo ustvarjati zaupanje med akterji, ki ga imamo premalo. Skozi sodelovanje lahko prispevamo tudi k boljši družbeni povezanosti in ustvarjanju družbenega zaledja, s pomočjo katerega se gradi soodvisnost in zaupanje.

Pomembno vlogo v razpravah o 'drugačnem' razvoju ima medijski prostor, ki pa ga je potrebno osvoboditi za takšno razpravo. Zahtevati moramo objektivnost in resničnost informacij ter transparentnos in kontrolo nad transparentnostjo.

Več informacij o projektu je na voljo na www.dovolj.si.

Projekt Dovolj! sofinancira Urad vlade za komuniciranje.

Slovenija je s 1. majem 2004 postala članica Evropske unije. Ta razprava je prejel-a finančno podporo programa, s katerim želi slovenska vlada prispevati k obveščeniosti, razumevanju in javni razpravi o članstvu v EU ter o vseh posledicah članstva za življenje slovenskih državljanov in državljanek. Program obveščanja izvaja Urad Vlade RS za komuniciranje. Vaša vprašanja so vedno dobrodošla na evrofonu 080 2002, v evronabiralniku, Gregorčičeva 25, 1000 Ljubljana, na elektronskem naslovu evrofon@gov.si in na domači strani evropa.gov.si, kjer so vam na voljo tudi informacije.